

SHRnutí seminář UJA_110 **Stará ukrajinská literatura** (9. – 18. století) Jaro 2011
(ukrajinské názvy zde transkribovány do češtiny dle ukr. vzoru, ukr. u = čs. y, ukr. i=čs. i)

1. Kyjevská Rus (dále KR): nejstarší státní útvar vých. Slovanů, r. 988 kníže Vladimír Veliký – křest, 1240 vpád Mongolů- zničení Kyjeva, písmo pohanské: řezy do dřev. destiček, p.křesťanské: vých. verze církevní slovanštiny: hlaholice- Konstantin (pol. 9.st.) =>cyrilice (konec 9.st.), styl: ustav – napivustav – skoropis/kurzíva/
znaky středověké literatury: synkretizmus (spojení žánrů), anonymnost: autorství nedůležité
teorie o původu obyvatel Rusi: Pogodinská teorie-rus. historik M. Pogodin (původní obyvatelstvo KR bylo etnicky ruské-velkoruské, Malorusové-Ukrajinci přišli až po tatar.nájezdech) X někteří ukr.vědci (obyvatelé KR=předchůdci dnešních Ukrajinců)

Teorie původu obyvatel KR- autor Pricjak (Harvard):

- 1.nejrozšířenější je normanská teorie- (původní obyvatelé sever.Evropy -Varjagové- se usadili v KR a poslovanštěli-dynastie Rjurikovců)
- 2.keltská teorie- obyvatelé KR pocházeli z Keltů
- 3.chozarská teorie – obyvatelé KR byli původem Židi - Chazaři.

2.Literatura 11. století - letopisectví:lit. tvorba doménou církevních činitelů, cyklus Letopis ruskýj (Pověst dávných let/Povist vremjanych lit + Halyčsko-volyňský letopis + Kyjevský letopis)

mnich Ilarion- Nykon - Nykon Veliký(napsal Počatkovyj letopis), mnich Nestor (Čytaňja pro Žytja i zhubu Borysa i Hliba (1081-88), asi i Povist' vremjanych lit: více redakcí, známý je spis Ipatský (15. st., ipatský monastýr v Kostromu) a Lavrentijivský (14. st., přepsán mnichem Lavrentijem v Suzdali)

Haličsko-volyňský letopis (Halič poč. 13. stol. centrem polit. a kult. dění; část haličská –o období do 60. let 13. stol.,část volyňská-o dynastijských sporech na dvoře Vladimira Vasylykoviče ve 2. pol. 13. stol; obě části letopisu SE LIŠÍ stylem, obrazností)

Duchovní náboženská poezie: životy svatých-hagiografie, pateriky (povídky o círk.otcích): Kyjevo-pečerský paterik- sbírka o životě a činech mnichů Kyjevské lavry (klášterního komplexu),oblíben, zpracováván stále do 18. století

3. Řečnická literatura – kázání: mnich Ilarion = Larion Kyjevský = Nykon Veliký (? – 1088) (Slovo pro Zákon i Blahodat' i Istynu), Feodosij Pečerskyj (+-1036 – 1074):

Poučení Feodosije Pečerského, Volodymyr Monomach (1053–19.5. 1126): Poučení Volodymyra Monomacha, Statut Volodymyra Vsevolodoviča – doplnil dílo svého děda Jaroslava Moudrého – nejstarší záznam právních norem KR tzv. Pravda ruska.

4. Slovo o pluku Igorově: novgorodský kníže I. Svjatoslavyč poražen1185 u řeky Kajaly kmenem Polovců, na které táhl. Dodnes spory o pravost: originál – ruští a ukr. vědci (O. Myšanyč, V. Jaremenko, R. Jakobson X jde o falzum- T.G. Masaryk, A. Mason, kanadský slavista Edward L. Keenan ve svém článku¹ vyvozuje, že dílo napsal J. Dobrovský za pobytu v Rusku

X spis**Zadonština** (aneb Slovo o velikém knížeti Dmitriji Ivanovyči a o bratru jeho knížeti Vladimíru Andrejevyči, kterak porazili nepřitele svého chána Mamaje) – 1380 bitva na Kulikově poli, moskev.kníže D.Ivanovyč v čele koalice X Tatarům, první „ruské“ vítězství-nárůst sebevědomí slovan.knížat (zde ruský = východoslovanský!)

¹ Keenan, Edward L.: Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově, In: Dějiny a současnost, 5/2003

Možnost inspirovanosti obou památek navzájem

5. Středověk vých. Slovanů: ještě za existence KR se zevnitř rozložila na tzv. údělná knížectví (členové jednoho rodu vládou na růz. územích KR), **města KR-jiná** než v z. Evropě: společenské postavení poznat ne dle místa -čtvrť ve městě, ale dle nákladnosti stavby, neexistence cechů, církev spojena s řeckou-snaha více osamostatňovat, společné s městy z. Evropy-multietnický charakter.

Překladová literatura středověku: náboženská – z Bible, apokryfy (církví odmítané příběhy), hagiografie (církví podporované životy světců, církevních otců, př. Jana Zlatoústého, Řehoře Naziánského) a světská-odborná (poznatky věd – encyklopedické Šestodnev, Fizioloh; Sborník r. 1073, Sborník r. 1076, Bdžola, pověst o Alexandrovi Velikém aj.

od 13. st.-jazyková diferenciacie u vých.Slovanů, tj. rozvoj samostatné ukrajinštiny, ruštiny a běloruštiny

6. Renesance: 15. st.– centrem ukr. kultury až do pol. 16. stol. západoukrajinské oblasti (Halič a Volyň), otevření se vlivu Západu - cesty za vzděláním, začíná kritický pohled na církev – reformace, šíření vzdělání prostřednictvím akademií a bratrstev, humanismus-důraz na lidskost

vícedomost autorů: součástí více lit.systemů: zde ukr., pol., rus. a latin. literatury: Jurij Drohobyč (cca 1450–1494) „Prognóza na rok 1483“, Pavlo Rusyn iz Krosna (cca 1470–1517) „Pochvala poezii“, Stanislav Orichovskij, Sofonij Počaskyj

7. Tiskárny a bratrské školy: knihtisk -1450 Německo-J. Guttenberg; Lvov- Ivan Fedorov-první tiskárna na ukr.území (1573), spolky – bratrstva-sdružení lidí všech společenských vrstev, šířili vzdělání (př.Vilno (Vilnius), Kyjev, Lvov, Vynnyci), zakládali školy (Ostroh, Lvov, Kyjev) i nemocnice

předchůdci barokní lit: Ivan Vyšeňskij, Herasym Smotryckij, Meletij Smotryckij, viz polemická literatura

8. Polemická literatura: polemiky pravoslavných s katol. církví, důvody: vznik uniatské římsko-katolické) církve, 1598 tzv.brestská unie=smlouva části pravoslavných s katolickou církví (uniati podřízeni papeži, ale bohoslužby pravoslavné) + zavedení tzv. Gregoriánského kalendáře 1582 (posun o 10 dní, v katol. zemích, ale ve vých.Evr. až po 1917!) +rozdíly v liturgiích – to vše důvodem pro polemiky s katolickou církví

Polemici: Ivan Vyšeňskij (1550–1621): Poslaňja do epyskopiv

Herasym Smotryckij (?-1594): Kluč carstva nebesnoho

Meletij Smotryckij (1575?-1633?):Trenos, abo ljament...-žánr pláče

-většinou nesouhlas s zavedením unie (odlišnosti v postavení papeže, liturgii, užití kvašeného/nekvašeného chleba) a kritika jejích zakladatelů...

9. Baroko: pol.16. st.-centrum kult.života opět Kyjev, 16.st.-upevnění vztahů s Polskem (část ukr. území součástí Polsko-litevského státu), rusyn-označení pravoslav.obyvateľ (chudých)

vzniká drama: veršované, tematika náboženská, formou jednoduchých deklamací a dialogů-tzv.intermedia: (ital. komedia de l'arte, něm. Fastnachtspiele), zakladatel Jakiv Havatovyč, první známý autor ukr. intermedií (r. 1619)

drama: Ivan Velyčkovskij, Semen Klymiv Klymovskij – zlidovělá píseň Jíchav kozak za Dunaj, Samijlo Velyčko – dramata, portréty, letopis Samijla Velyčka

Ivan Někraševyč – báseň Spor duše a těla, hra Jarmarok, scénky z lidového života

Semen Divovyč – dialog Rozmova Velykorošiji z Malorošijeju

nejvýznamnější barokní autor Hryhorij Savyč Skovoroda (1722–1794), filozofie antitetiky: učení založené na vytváření protikladných tvrzení tzv. tezí a antitezí, které se dále ve vyšší jednotě spojují, svět na příkladu stromu věčnosti (jabloně) a jejího stínu (materiální, povrchní svět lidí)

literatura: zavedl volný překlad, zrušil tvrdý znak, básně (Sad božestvennych piseň), bajky (Bajky charkivski), fil. traktáty (Potop zmijinyj, Narcis-poznej sám sebe), aforizmy – aktuální stále..viz naše četba na semináři

baroko ve vých. Evropě –projevilo více v architektuře a malířství (rostlinné motivy, důraz na honosné oblečení při portrétu), méně v literatuře (vyumělkovaný jazyk – odsuzován lit.vědci)

10.Století 18.: – zesvětšování literatury, úpadek církevní tvorby, rozvoj satiry, rozvoj lyriky, tvorba ale více racionální, specializuje se, postupné uvědomování autorství, prosazují jednotlivé národní jazyky – zde lidová ukrajinština, v rozdělené Ukrajině (1650 – Levobřežní a pravobřežní Ukrajina) odlišný vývoj literatury: přerušena kontinuita jejího vývoje-Pravobřežní pod vlivem R.-Uherska, Levobřežní – vývoj nepřerušen, ale zákazy ukr.j.

žánry: lid. poezie (milostná, kalendářní, historická), doprovázeno hudbou, písně, epigramy, byliny, drama: školní drama, vertep-loutkové divadlo, lidové divadlo: Proso, Koza, Vesillja...hrány dříve mezi lidmi jako zábava; sbírky duchovní poezie (Bohohlasnyk), satira o napraveném hříšníkovi (Pekelnyj Marko)

fenomén kozáctví-ochrana před kočovníky, kozácké letopisy: tematika kozác. života, bojů: Litopys Samovydcja, Litopys Hrabjanky, Litopys Velyčka

+významná Istorija Rusiv (konec 18. st.)- autor chce nastolení hejtmanátu, odmítá cara, později za vlády Ruska stala poloilegální

11. zákazy ukrajinštiny (ukr. linhvocyd): v levobřežní (ruské) Ukrajině od 17. st.- 1720 car Petr I, 1863 – Valujevský oběžník ministra Valujeva, 1876 – Alexandr II v městě Ems nařízení...zakazovali zde tisk ukr. knih (krom církevních) nebo dovoz ukr. literatury -až do r. 1905, snaha snižovat prestiž ukr. j.

v pravobřežní Ukrajině – ne přímý zákaz, ale prosazování polštiny, němčiny, také snižována prestiž ukrajinštiny, ale celkově lepší situace – odchody spisovatelů z východní části sem a tisk v ukrajinštině

české překlady ukr.literatury: zájem čs. literátů již od obrození (Hanka) až do poč. 20. st., zájem o ukr.folklór (píseň- J. Dobrovský, F.L.Čelakovský, K.J.Erben, kozáctvo-Mazepa v díle V.B.Třebízského, J. V. Friče, O.Březiny

Doporučená literatura:

Давня українська література.Хрестоматія.М.М. Сулима. Київ. Освіта. 1992

Дзверін І. О. Укр.література XVIII. Київ. Наукова думка.1983

Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи середньовіччя IX-XV століть. В двох книгах. Редакція Василь Яременко. Київ, вид. Аконіт. 2002 (texty k četbě na semináři)

Історія української літератури, II. книги. М. Возняк. Львів.1994

Історія української літератури у восьми томах. Ред. Шаблювський. Київ. Наукова думка. 1967

Українська література XI-XVIII ст. Хрестоматія з коментарями. Є. А. Карпіловська. Чернівці. Прут. 1997

Čítanka z ruské literatury 11.-18. století. J. Jelínková. Brno. Masarykova univerzita. 1991

Staroruská čítanka. E. Fojtíková. Bratislava. SPN. 1986

Степанишин Б. Давня укр. література в школі. Київ. Либідь. 2000